

5. RAZARANJE PRIRODE: INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA I PRIRODA

Govoreći o neodrživosti razvoja kao „ratu protiv Zemlje“, Vandana Šiva je prilikom dodjele Sidnejske nagrade za mir održala izvanredan govor pod nazivom *Time to End War Against Earth* rekavši: „Ako je trgovina započela s potkopavanjem održivosti života, tad trgovina mora prestati. Jer život se mora nastaviti. Vrijeme je da zaustavimo rat protiv Zemlje... Najveći rat današnjeg vremena je rat protiv planete. Korijeni toga rata nalaze se u ekonomiji koja ne poštuje ekološka i moralna ograničenja – ograničenja u nejednakosti, nepravdi, pohlepi, te ograničenja u ekonomskoj koncentraciji. Šačice korporacija i moćnih zemalja nastoje kontrolisati zemaljske resurse pretvarajući planetu u veletrgovački centar u kojemu je sve na prodaju. Oni žele prodavati naše vode, gene, stanice, organe, znanje, kulturu i budućnost... Nasilje nad tlom, nad biološkom raznolikošću, nad vodom, nad atmosferom, nad farmama i farmerima vrši ratoborni prehrambeni sistem koji nije u stanju nahraniti narod“. Šiva napominje da postoje tri nivoa nasilja koja su uključena u neodrživi razvoj. Prvi nivo se odnosi na „nasilje nad Zemljom, što se odražava u obliku ekološke krize“; drugi nivo se odnosi na „nasilje protiv ljudi, što se odražava u obliku siromaštva, bijede i raseljavanja“, i treći nivo na „nasilje rata i sukoba“, kao i snažan pljačkaški „poriv za sredstvima u posjedu drugih zajednica i zemalja, a u svrhu udovoljavanja svojim neograničenim apetitima“. Sve je to posljedica načina života koji je komercijalizovan. „Kada je svaki aspekt života komercijalizovan, život postaje skuplji, a ljudi siromašniji, čak i ako zarađuju više od dolara dnevno... Podizanje domene tržišta, te novca kao ljudske tvorevine – kapitala, na najvišu poziciju po pitanju principa organizacije društava na planeti, odnosno kao jedinu mjeru našeg blagostanja, dovela je do potkopavanja procesa koji održavaju i podržavaju život u prirodi i društvu. Što smo finansijski bogatiji, to smo ekološki i kulturno siromašniji. Porast bogatstva, mjereno u novcu, doveo je do rasta siromaštva na materijalnom, kulturnom, ekološkom i duhovnom nivou. Stvarna valuta života je život sam po sebi, pa kapitalističkom pogledu na stvari postavljam slijedeća pitanja: kako mi sebe vidimo u ovom svijetu? Čemu služe ljudi? Jesmo li samo proizvođači novca i izrabljivači prirodnih resursa? Ili možda imamo viši cilj, bolji kraj?... Mi se moramo odlučiti. Hoćemo li poštovati zakone tržišta i korporacijske pohlepe ili Geja zakone za održavanje ekosistema Zemlje i raznovrsnost njegova bića? Ljudske potrebe za hranom i vodom mogu biti ispunjene samo ako je prirodna sposobnost pružanja hrane i vode zaštićena. Mrtva tla i mrtve rijeke ne mogu dati hranu i vodu. Stoga, braneći prava Majke Zemlje, mi vodimo najvažniju bitku za ljudska prava i socijalnu pravdu. To je najširi mirovni pokret našeg vremena“.

Vandana Šiva optužuje globalizaciju i razvijene zemlje i za *enviromentalni aparthejd*. Efekte socijalne i ekološke krize transnacionalne kompanije, uz podršku globalizovanih međunarodnih finansijskih organizacija, izvoz prljavih tehnologija prebacuju u Treći svet. Nove kolonije stvaraju se i putem genetskog inženjeringa. O već prisutnim i mogućim ratovima koji za (ne) skriveni motiv imaju kontrolu nad izvorima energije i (pitke) vode i da ne govorimo. U tom smislu Vandana Šiva govori o „*korporacijskom terorizmu*“.

Ekonomski, industrijski i proizvodni rast omogućili su veći životni standard i duži životni vijek, ali i ekološke probleme.

Veliki je broj problema koje je čovjek stvorio u svom postupku osvajanja prirode i negativnom odnosu prema prirodi. Navešćemo neke od njih: pretjerano iscrpljivanje resursa, klimatske promjene globalnog zagrijavanja, razaranje biodiverziteta, ugrožavanje biljnih i

životinjskih vrsta, erozije tla, nedostatak vode za piće i sanitarnih i higijenskih uslova života, povećanje otpadnih sadržaja, nekontrolisana upotreba hemijskih supstanci (pesticida, herbicida, hormona i antibiotika u proizvodnji hrane), genetska modifikacija organizama i hrane, zagađenje životne sredine, vode, vazduha, tla, hrane, neprestalno nagomilavanje konvencionalnih i nuklearnih razarajućih potencijala, te povećanje radijacije, pojava novih oboljenja, ugrožavanje zdravlja, vođenje ratova zbog resursa, itd.

U svojoj pohlepi za tržištima, profitom, resursima i radnom snagom, kapitalizam se globalno širio. Da bi podsticao razvoj postojećih tržišta, osvojio nova tržišta i nemilosredno iskorištavao siromašne narode i njihove nezaštićene privrede, kapitalizam kruži globalizovanim svijetom tražeći najmanje zaštićena tržišta rada i prirodnu sredinu. On postaje globalnim ekonomskim fenomenom, ali i globalnim i lokalnim problemom.

Globalni i lokalni ekološki problemi i ekološka kriza uslovljeni su ne samo ekonomskim razvojem zemalja svijeta, nego i donošenjem određenih političkih i vojnih odluka. Čovječanstvo je opterećeno velikim društveno-ekonomskim, političkim, psihološkim i drugim problemima, od kojih su samo neki posebno značajni da se pomenu: bespoštedna i nekontrolisana eksploatacija prirodnih resursa, narušavanje ravnoteže ekološkog sistema, ugrožavanje životne sredine, ekonomski jaz između bogatih i siromašnih, prenapučenost stanovništva, pad kvaliteta života, itd.

Veliki broj ovih problema nastao je upravo kao posljedica neracionalnog odnosa i stvaranja velikog jaza između čovjeka i prirode.

Scijentizam, te naučno-tehnološki progres, kapitalistička eksploatacija i manipulisanje prirodnim resursima, profitabilni „kapitalistički juriš“ na prirodu i „napredak“ koji se poistovjećuju sa pobjedom čovjeka nad prirodom i dalje ne samo da održava nego i pojačava ovaj jaz.

Dosadašnji razvoj je *neodrživ*, a budući razvoj bi trebao biti održiv, u smislu da društvo isključivo zavisi od količine resursa, a da potrošnja resursa nikako ne smije biti iracionalna i neograničena kako bi ugrozila opstanak sadašnje i budućih generacija.

Da bi se obezbijedili uslovi razvoja i napretka društava, neophodne su sirovine i energija. U tom smislu su osvajane nove zemlje, njihove teritorije i resursi. Evropska ekonomija je širila kapitalistički sistem prekooceanskim osvajanjem obezbjeđujući sebi tržište i neophodne resurse što je dovodilo do ekološkog kolapsa.

Čovjekov rat protiv prirode doveo je do toga da su neke civilizacije nestale zbog uništavanja resursa.

Iako to na prvi pogled i ne djeluje sasvim jasno, ipak su ekološki problemi društveno proizvedeni problemi. Oni su proizvod mehanicističke paradigme i antropocentrične filozofije i njihovog konzumerističkog načina života i kulture.

Mehanicistička paradigma modernog, iracionalnog hiperkonzumerističkog načina života je ugrozila prirodu i dovela u pitanje kvalitet života, pa i sam Život.

Ekološki problemi i ekološka kriza se moraju dovoditi u vezu sa postojećim načinom proizvodnje koji se odnosi na apsolutnu proizvodnju predmeta i usluga čiji je cilj maksimalizacija profita, a ne proizvodnja koja je orijentisana prema proizvodnji predmeta, dobara i usluga za zadovoljavanje autentičnih čovjekovih potreba.

Iako priroda veoma mnogo utiče na organizaciju čovjekovog načina života, procesi industrijalizacije, urbanizacije i modernizacije su uticali na nju i stvorili čitav niz ekoloških problema koji dovode u pitanje *i Prirodu i Opstanak na Zemlji*.

Savremena društva se veoma brzo razvijaju i mijenjaju i time utiču i na promjene okoline, tako da značaj eko-bezbijednosti i ekologije postaje sve veći. Nekontrolisano korištenje i upotreba „prljavih tehnologija“, industrijska upotreba uglja, nafte i nuklearne energije, upotreba pesticida, herbicida i drugih poljoprivrednih hemikalija, zagađuje zemljište, vode, čovjekovu okolinu i ljudsko tijelo. Ovi ekološki problemi su univerzalnog karaktera jer

dovode u pitanje eko-bezbijednost, opstanak ljudskog društva i svijeta uslijed sveopšteg zagađenja životne sredine. A, kako ugrožena životna sredina dovodi u pitanje zdravlje i život ljudi, i njihov opstanak, zato ekolozi ističu da će ljudska vrsta opstati ako shvati da je samo jedan elemenat biosfere koja će, ukoliko bude bila zdrava – održati ljudski život.

Razvijan na izrazitim temeljima mehanicističke paradigme, kapitalizam je značajan jer je sobom donio ekonomski, politički, kulturni i civilizacijski napredak.

U ekonomskom pogledu je liberalni kapitalizam, fundiran na kejnzijanskom modelu, povećao proizvodnju materijalnih vrijednosti i usluga, povećao zaposlenost, podigao životni standard i, u skladu sa konceptom *Welfare State*, afirmisao zdravstvenu i socijalnu zaštitu. U političkom pogledu je razvio koncept demokratije, ljudskih prava i sloboda, a u kulturološkom pogledu artikulisao posebnost kultura u globalnoj zajednici kultura. Bio je to veliki stvarni napredak u odnosu na prethodna društvena stanja i njihove načine života.

Pa, ipak, liberalni kapitalizam ima i svoje drugo, Janusovo, lice. Bio je imperijalan, eksploatatorski, militantan i militaristički. U bogatim i moćnim državama Zapada je svom stanovništvu obezbjeđivao dobar i ugodan životni standard otimajući i pljačkajući resurse siromašnih i nemoćnih država i naroda. Pod dominacijom neoliberalnog kapitalizma, današnje neracionalno korištenje prirode i njenih resursa, dovode u pitanje egzistenciju Čovjeka, Prirode i Života.

Nekada su ljudi vjerovali da je naša planeta neiscrpna i da je materija neuništiva. Ali, pokazalo se da su resursi ograničeni jer smo za nekoliko decenija od zemlje „oduzeli“ više nego što je to učinjeno ukupno za par miliona godina do tada. Samo kada bi svaki čovjek danas trošio papira koliko to čini „prosječan“ Šveđanin za jedan dan – posljednje drvo bi bilo posječeno za 15. godina. Očekuje se da će za 25-30 godina nestati uglj, bakar, čelik i, vjerovatno, nafta. U cjelini posmatrano, energija je ograničena i nedovoljna da zadovolji potrebe savremenog i budućeg čovječanstva. Upravo, zato se smatra da je potrebno mijenjati navike i način života: potrebno je mijenjati savremenu čovjekovu filozofiju i njegove navike koje proizlaze iz nje zato što nema tih resursa koji bi svakom čovjeku omogućili zadovoljenje njegovih potreba u skladu sa zadovoljenjem potreba ljudi u razvijenim zemljama. Čovjeku savremenog svijeta, tj. savremenom čovjeku, potrebna je jedna nova i drugačija filozofija odnosa prema svijetu, filozofija koja bi omogućila sam nastavak života na Zemlji, a ne njegovo uništenje.

Prije procesa industrijalizacije priroda je bila dominantna u organizaciji čovjekovog načina života, ali danas to više nije tako jer je čovjek do te mjere uključio prirodu u procese tehnološke proizvodnje i tako stvorio čitav niz ekoloških problema koji stvaraju ono dosad nepoznato *globalno - rizično društvo*.

Čovječanstvo mora prihvatiti *holistički pristup* u svom nimalo jednostavnom odnosu prema prirodi i njenim resursima. Holistička ekonomija, sa svojim konceptom održivosti i održivog razvoja se suprostavlja agresivnoj ekonomiji profita i konzumerističkog načina života koji su proizveli ekološke probleme i ekološku krizu kao krizu Prirode i Života.

Ekološka kriza je kao kriza postojećeg načina proizvodnje utemeljenog na mehanicističkoj paradigmi života po svojoj suštini *kriza kulture*. Upravo zato što antropocentrizam i opsesivno kompulzivni konzumerizam potpuno negiraju potencijalitet kulture holizma i ekologizma. Na taj način, razarajući prirodu rigidna mehanicistička paradigma je dovela u pitanje ne samo kvalitet života, nego i sam - *Život*.